

Uit: Andreas Burnier, *De rondgang der gevangenen*.

Een essay over goed en kwaad, in de vorm van zeven brieven aan de Platoclub. (Uitgeverij Querido, Amsterdam 1987)

Hoofdstuk 7 Van de strijd om het bestaan naar het *mysterium coniunctionis*

Brief aan de geleerde mysticus

Beste Chris,

Als er een gebied op aarde is waar je wordt overstroomd met 'spiritualia' van alle soorten en maten, dan is het wel Californië. Iedere tak van oosterse filosofie, religie, mystiek, esoterie is hier te vinden en aan westerse adaptaties is ook geen gebrek. De natuur is hier nog volop in beweging (aardbevingen; vulkanen) en ook de mensen zijn open. De imposante grootte en gevarieerdheid, de ruimte en de schoonheid van deze Amerikaanse staat hebben de bewoners niet klein-devoot gemaakt zoals in Zwitserland, bij voorbeeld. De bergen, rotsen, woestijnen, oceaan en baaien, de walvissen, dolfijnen en roofvogels, de oeroude *redwoods*, de nabije canyons, de watervallen, de stralende sterrennachten, geven velen kennelijk het gevoel dat er meer is dan de menselijke maat van onze alledaagse beschaving en van ons alledaagse bewustzijn.

Je hoeft je hier waarlijk niet tegenover benepen, kleine zielen van lieden uit de journalistiek, de wetenschap of de traditionele mannenkerken te verdedigen als je een stapje verder gaat dan de wetenschapsnormen en het wereldbeeld van honderd jaar geleden, of als je je behalve intellectueel ook langs andere wegen wilt scholen. Er is grote interesse en tolerantie voor de oudste en de nieuwste mens- en wereldbeelden, van Vedanta, boeddhisme of taoïsme tot voorbij relativiteitstheorie, quantumfysica en holisme. Wie 'iets heeft' met meditatie, of met UFO's, met Aziatische cultuur of met Indiaanse folklore (deze laatste drie hier zo nabij en zo aanwezig) is niet per definitie een gestoorde zwever.

Er wordt in Californisch Amerika weinig of niet mutueel berispt, in calvinistische trant. Het nieuwe of het andere wordt onderzocht, en wat niet bevalt of teleurstelt, laat men vallen. Maar niet omdat het 'nieuw' of 'anders' is. In tegendeel: hier is het gevaar soms, dat mensen wat al te gemakkelijk van het ene naar het andere fladderen en te weinig houvast hebben. De overvloed aan informatie over alles, inclusief magische hocus-pocus en allerlei vormen van lichaamscultus, en het vlotte gemak waarmee over 'laatste waarheden' wordt gecommuniceerd, roepen soms ook aversie op. Als kritische intellectueel of beduchte moralist zou je hier van de weeromstuit ook een zeer *down-to-earth* persoon kunnen worden. In elk geval moet je alert blijven voor soms minder fraaie tendenzen, een beetje selectief en kritisch zijn en je innerlijke wichelroede weten te hanteren. Maar dan zijn er op deze composthoop van 'het hogere' ook schitterende dingen te vinden.

De andere zes leden van de Platoclub heb ik geschreven over aardse realiteiten op het niveau van goed en kwaad, misdaad en straf, bewustzijn en doofheid en over de wegen tot althans het begin van een bevrijding uit de rondgang der gevangenen. Aangenomen dat jij de inhoud van die brieven kent,

wil ik deze bundel afsluiten met een bij jouw mystieke interesses passende beschouwing over het laatste wat nog in woorden is aan te duiden. Voorbij dat punt zijn er nog maar twee dingen mogelijk: zwijgen, of ophouden te streven naar het goddelijke en opnieuw (maar nu op een iets hoger niveau van bewustzijn) menselijk worden: een helper, een dienaar. (Dit is 'de rondgang der bevrijden', maar dat is een ander boek.)

Ik begin met de allegorie van de tempelklok. (Geïnspireerd door: T.P. Kasulis, *Zen Action, Zen Person*, Univ. Press of Hawaii, 1985, p. 34.) In tegenstelling tot westerse carillons hebben Japanse tempelklokken geen klepel. Zij worden van buiten aangeslagen met een stuk hout, dat soms aan twee touwen aan de pagode hangt. Een soort schommel, waarmee je de klok kunt laten klinken, zoals een gong die rhythmisch wordt aangeslagen. Als je het hout voorzichtig loslaat, lijkt het een tijdlang alsof de klok vanzelf klinkt. De vraag is nu wat er eigenlijk klinkt: het schommelende hout dat de klank oproept, de metalen vorm van de klok of de lege ruimte daarbinnen? Het antwoord lijkt mij, dat noch het metalen omhulsel noch de lege, zij het met lucht gevulde, ruimte die daardoor wordt omvat op zichzelf kan klinken. De gevormde ruimte (het omhulsel) en de lege ruimte daarin zijn samen de klok. Bovendien moeten zij worden aangeslagen.

Voor een oosterling, bij voorbeeld een taoïst, is dit een allegorie voor de onderlinge verhouding van het zijnde en het niet-zijnde. De klepel hoort niet echt bij de klok: die hangt daar buiten en is slechts de aanleiding. Wie denkt dat de bronzen vorm de klok is, heeft nog niets begrepen. Wie denkt dat alleen de ruimte daarbinnen de klok is, heeft ze op het aardse plan niet allemaal bij elkaar.

In westerse terminologie zou je kunnen zeggen dat de metalen vorm allegorisch staat voor de gemanifesteerde buitenwereld. De ruimte daarbinnen, die samen met het brons tot klinken komt, staat voor de onzichtbare, maar wel gemanifesteerde binnenwereld. De ijle klank is de *unio mystica*: de vereniging van de materiële en de immateriële gemanifesteerde wereld in een hogere eenheid van pure schoonheid.

De klepel, die er bij de oosterse allegorie verder niet toe doet, hoort in het westen er essentieel bij: de klepel bevindt zich hier in de klok en trilt mee. Voor de oosterling is er sprake van een van buiten af te overwinnen dualiteit tussen zijn en niet-zijn. Voor de westerse mens is er een driedigheid, die je zou kunnen benoemen als materiële wereld, voor ons onzichtbare, maar wel essentiële, psychische wereld, en de zich daarin bevindende individualiteit, gesymboliseerd door de klepel.

'*Can you hear me?*' is de idiomatische Californische vraag bij dit soort meditatieve opmerkingen.

Ik maak even een excursie naar iets wat ik las in Irina Tweedie's (geb. Karpow), *Daughter of Fire* (Nevada City, CA, Blue Dolphin Publ., 1986). Dit is de complete editie van het dagboek van een van oorsprong Russische vrouw, geboren in 1907, over haar soefi-initiatie in Kanpur, Aryanagar - in Noord-India -, in de jaren 1961- 1966. Eerder zijn hiervan, nogal willekeurige, excerpten verschenen in 1979, in een Engelse uitgave onder de titel *The Chasm of Fire*. Lees vooral de complete versie, als het je interesseert.

Na de dood van haar goeroe, een Hindoe-meester in de soefi-traditie van de Naqshbandi-orde, trekt Tweedie zich een tijdlang terug in de Himalayas, alvorens haar werk in Londen voort te zetten. Ik citeer (pp. 790-791):

'There is something very special about the silence in the Himalayas. I never experienced anything quite like it. Not even in Switzerland (...). I mean the Sound (...). The Sound, like a distant melodious roar. Something in between the supersonic whistle of a bat and the singing of the telegraph wires. It seems to come from afar, and at the same time it is very near, outside you and in the head. When the Silence is absolute, it has a Sound. I wonder if it works in the same way as with Light. It is said that Absolute Light represents Absolute Darkness. That is why God is called the Dark Light by Mystics and Rishis. I call it the Roar of the Silence (...).

*I was told by Yogis in Rishikesh that it is **Nada**, the first and the last Sound of Creation (...) and they also told me that one can hear it in the Himalayas much more easily than anywhere else in the world, because so many Rishis have meditated in those hills for thousands of years, creating thereby a spatially favorable atmosphere. Perhaps it is true, I don't know. But the Sound is very true and very real.'*

Nadat ik je dit had geschreven, bezochten wij op een avond vrijwel achter elkaar twee films. Eerst Woody Allen's *Radio Days*, een reeks ironisch-nostalgische sketches van een jeugd in de jaren veertig in een primitief, schreeuwerig, hartelijk, gewelddadig en sentimenteel joods gezin, in een treurig plaatsje aan de Amerikaanse oostkust. Het was leuk, omdat - zoals het in een klucht hoort - alles meer dan levensgroot was aangezet. De joodse obsessie met voedsel was vertaald in een waanzinnig dikke oom, die dagelijks enorme zakken met verse vis mee naar huis brengt en op de vloer uitstort. Deze oom raakt tijdens het vasten op Grote Verzoendag zeer geïrriteerd door het radiolawaai bij de burens. 'Dit is een dag van religie en inkeer,' zegt hij. 'Ik zou graag het huis van de burens in brand willen steken, maar helaas mag ik op een sabbat geen lucifer afstrijken.'

Vervolgens gaat hij toch naar de burens om zich te beklagen en komt dan een uur later terug, bekeerd tot communist ('Er is geen verbond tussen God en het joodse volk. Het enige contract is dat tussen de bazen en de uitgebuite arbeiders. Godsdienst is opium voor het volk.'), en bovendien heeft hij een overvloed aan '*clam chowder and pork chops*' (een combinatie van verboden voedsel) gegeten. Daarop denkt hij dat hij, als straf van God, een hartaanval krijgt en de familie is tegelijkertijd zowel hevig bezorgd als ook innig tevreden over deze snelle, gerechte straf door de verloochende God.

Het wemelt van dit soort dikke gags, maar uiteindelijk is de film een als klucht verpakte beschouwing over de vergankelijkheid van ons en van al onze drukte en gedoe.

Nu, na thuiskomst zagen wij dat dezelfde avond voor het laatst *The Dancing God* werd gedraaid: een documentaire over het Tibetaanse boeddhisme, opgenomen in de Himalayas. Wij maakten rechtsomkeert, ditmaal niet naar een elegante, supermoderne bioscoop van groen glas, waar in de voorstelling van zes uur slechts enkele keurige oudere dames en heren kwamen kijken, maar naar een zeer sombere, Mexicaanse volksbuurt.

In de Europees aandoende entourage van een oude, viezige en vervallen bioscoop, zoals ze in Nijmegen of Amsterdam plegen te zijn, was het stampvol met jeugdige intellectuelen. Vlak voor ons ging een vrij chique jonge vrouw, die in haar eentje was verschenen, ter ere van de film meteen in lotuszit op haar bioscoopstoel zitten. Halverwege de film viel zij overigens onderuitgezakt in slaap.

De Tibetaanse film liet de voorbereidingen tot een groot religieus feest zien in boeddhistische kloosters in Nepal en het uitdelen van de wekenlang met zorg bereide 'initiatiepillen' aan de gretige bevolking op de dag van het feest zelf. Er werden mooie mandala's gemaakt, veel religieus bedoeld lawaai geproduceerd, magische handelingen verricht om de goede goden te invoceren en de slechte te verjagen. Kortom: alweer veel drukte en gedoe, terwijl buiten de majestueuze bergen met hun verstilte sneeuwtoppen er eenvoudig waren.

Deze film was uiteraard niet ironisch bedoeld. Ik kreeg het gevoel dat dit soort rituelen de mensen van de straat houdt en het zijn in elk geval mooiere rituelen dan de meeste rituelen van onze huidige wetenschaps- en amusementscultuur, maar erg essentieel was het toch niet.

Als ik mijn geleerde collega's bezig zie ('Rapportage van een onderzoek naar verbale uitingen over discriminatoire gevoelens in een middelgrote gemeente in het westen des lands'; 'Het perspectief van de verteller en de verkorting van de vertelde tijd in de romans van het late post-modernisme'; 'De werking van trichloorhexabeen op de spijsvertering van mollusken') dan denk ik, dat dit ook niets anders dan rituelen zijn (in wier werkzaamheid en nut wij nu nog geloven), dat zij eveneens de mensen van de straat houden, maar dat het enige verschil met oude, decadente en bijgelovige godsdienstige rituelen is, dat er minder esthetiek en goede bedoelingen bij te pas komen.

Bij de Tibetaanse magische hocus-pocus, die wel ontzettend ver afstaat van het oorspronkelijke boeddhisme, ook al werden een aantal kreten daarvan overgenomen, vroeg ik mij af of sommige archetypische symbolen en gebruiken niet verwijzen naar een veel ouder stadium van de mensheid, toen de mensen nog extern met hogere wezens verkeerden. Mandala -'woningen' en zeteltjes en voedsel voor de goden, het symbolisch doodsteken en verbranden van de lelijkerds en het vervolgens bidden voor hun transformatie ten goede, kun je natuurlijk zien als concretismen voor psychische processen, zoals mijter en staf van katholieke bisschoppen of de ouwel op je tong bij de eucharistie ook concretismen zijn voor geestelijke eigenschappen en vermogens. Maar misschien heeft de mensheid ten tijde van 'Atlantis' of daarvoor de aarde wel met hogere wezens gedeeld, die inmiddels, althans voor onze uiterlijke waarneming, zijn vertrokken, zodat de concretismen ook een (vergeten) reëel-historische betekenis hebben. Dit was de gedachte die even bij mij opkwam bij het kijken naar die merkwaardige film.

Wat je ziet in Nepal is een bonte, primitieve wereld, die vermoedelijk nog het meeste lijkt op de westerse wereld van zo'n duizend jaar geleden: kleurrijke kleding, die precies aangeeft wie je bent, dat wil zeggen tot welke groep je behoort; devotie en bijgeloof; oude wijsheid en decadentie. Het deed mij denken aan onze middeleeuwse wereld van ridders, toernooien en processies, alleen is die wereld in Nepal nu nog, in oosterse versie, te aanschouwen.

Overigens is er in Nepal al sprake van een curieuze vermenging van heel oud en heel nieuw. Diverse monniken keken tijdens hun langdurige, zorgvuldige, devote taken graag en veel in de lens:

nieuwsgierig of ijdel, dat was moeilijk uit te maken. Sommigen hadden hippe, blauw-witte baseballschoenen aan onder hun geel-rode pij. Een monnik, of non, dat kon ik niet zien, had een kleine, stevige, groene trekkersrugzak met draagstel op haar of zijn rug en een andere droeg een blauwe Samsonite-schoudertas: kennelijk van toeristen gekregen en waarschijnlijk een felbegeerd statussymbool.

Als je ooit naar het echte oude Azië wilt, kun je, denk ik nu, beter in een cottage of een grot in de nabijheid van een *ashram* gaan wonen dan in het klooster zelf. In de kosmos, in de natuur en in de stilte van je zelf is rond de imposante Himalayas wellicht gemakkelijker dan elders het goddelijke te vinden. Maar al die rituelen, gebruiken en magische praktijken in en rond de *ashrams*, die deze film liet zien, lijken mij toch ook maar weer een belemmering tussen jou en de ervaring. Het geloof van het volk in de 'initiatiepillen' die zij krijgen uitgereikt, en van de monniken in de effectiviteit van wat zij aanbieden aan wekenlang voorbereide pillen, hoornblazen, belgerinkel, schilderingen, spreuken, tempeldans en zegenende aanrakingen door de Oppermonnik (hij zit op een verhoging met een speciaal petje op zijn hoofd en raakt de voor hem knielende mensen even aan met een lange stok) is overigens in zekere zin zelf al de Initiatie. Geloof en devotie, aandacht en toewijding: wat wil je nog meer? Deze dingen zitten universeel-archetypisch in de mensheid, alleen richten zij zich bij ons op gewelddadige voetbalrituelen, op hysterische popmuziekrituelen, op versterkte wetenschapsrituelen, op bureaucratische rituelen en op destructieve mediarituelen, zoals de verplichte dagelijkse doses sensatie en angst. De ongetwijfeld decadente rituelen van Nepal die ik in deze film zag, zijn daarbij vergeleken relatief onschuldig en zelfs mooi.

Vandaag kwam het pakketje aan met twee auteursexemplaren van onze Briefwisseling 1981-1986, *Gesprekken in de nacht* en daarbij ingesloten een brief van de directeur van Querido, een voor de boekhandel bestemde poster en wat post, die mij via de uitgeverij was toegestuurd. Bij de laatste zat een op gelinieerd papier geschreven brief met enige taalfouten, zoals: 'Uw werk (...), welke ik behandel in mijn speciaal-studie.' (Wat die 'speciaalstudie' is, en wat de opleiding en/of leeftijd van de schrijfster wordt overigens niet vermeld.) En: 'Vind U (...)'. Maar een kniesoor die daar op let bij de huidige stand van het Nederlandse onderwijs. De aanhef was zoiets als 'Beste Mevrouw' en de slotgroet 'Bedankt!!', zodat ik vermoed dat de schrijfster een tiener is. Zij had vergeten haar adres in de brief zelf te vermelden en ik zou er verder niet naar omgekeken hebben, als de vragen die zij mij stelde niet zo aardig waren geweest. Ik hoop dat je het niet erg vindt (zijn wij niet allen Een?), dat ik nu een deel van de brief aan jou gebruik voor een openbaar antwoord aan een meisje uit een Nederlandse provinciehoofdstad, Zwolle. Het komt mij in deze context goed van pas en het bespaart mij kostbare Amerikaanse werktijd als ik haar niet apart en privé hoef terug te schrijven.

Mijn ex-schoonvader, psychiater en vooraanstaand anthroposoof, placht het merendeel van de talloze brieven die hij dagelijks ontving in een schoendoos te leggen. Na een halfjaar of een jaar keek hij er dan weer eens naar en kon constateren dat de meeste van de gestelde vragen inmiddels zichzelf moesten hebben opgelost. Alleen wat dan nog urgent leek, beantwoordde hij. De mens die productief wil werken, in dit korte aardse leven, moet zichzelf nu eenmaal beschermen: tegen haar of zijn eigen weerstanden, tegen het lawaai van de burens, tegen de versnippering, tegen

het emotionele beslag dat de mannenmedia met hun permanente bombardement van slecht nieuws op je proberen te leggen, tegen de bureaucratische terreur van de staat, die niet graag ziet dat mensen intellectueel of kunstzinnig creatief zijn, tegen vijanden en tegen fans. Het is een wonder dat er ooit iets afkomt in deze wereld, die soms een samenzwering lijkt om je van je eigenlijke Opdracht af te houden, zoals jij het zo mooi noemt op pagina 90 van onze *Gesprekken in de nacht*. Wel, *anyway*, hier komen nu eerst de vragen van mijn correspondenten:

1. 'Ik vraag mij namelijk af of U nú helemaal Uzelf bent, ik bedoel daarmee: bevrijd van de aardse blindheid en geketendheid? Bent U volledig bewust of denkt U dat die ervaring "later" (wanneer) mogelijk zal zijn?'
2. 'U voelt zich een man in een vrouwenlichaam (zegt men), de mens is geest en niet het lichaam, U voelt zich aangetrokken door vrouwen dan bent u toch niet homoseksueel?'
3. 'Vind (!) U "het leven" een strijd of ziet U het als een "spel"?''
4. 'Bent U het met me eens dat Het Antwoord altijd in je Zelf te vinden is, zoekt U het laatste en *niet* het geluk?'

Leuk, hè. En helemaal niet dom, al is het Nederlands verbazingwekkend. Als zulke vragen na lezingen worden gesteld, zit mijn gezelschap vaak met gekromde tenen: 'Hoe moet zij zich daar nu weer uit redden?' Ik weet het dan ook niet zo gauw, maar probeer meestal de vragen te decoderen tot de eigenlijke vraag en hoop verder maar op zegen van boven.

Deze vragen uit een brief van 27 februari 1987, die mij hier aan de Amerikaanse westkust uiteraard met grote vertraging bereikte, zullen inmiddels ook wel vanzelf zijn opgelost en de 'speciaalstudie' zal zijn voltooid zonder mijn hulp. Maar voor jouw informatie en die van andere belangstellenden ga ik er nu even publiekelijk tegen aan.

Eerst de gemakkelijkste:

2. Uit, onder meer, *Gesprekken in de nacht*, p. 58, blijkt, dat ik mij al vijftientig jaar geen 'man in een vrouwenlichaam' meer voel. Desondanks, voor zover ik mij dat stiekem of bij vlagen toch nog zou voelen: mijn partner is van het sportieve, jongensachtige type, zodat je eventueel van een nichtenhuwelijk zou kunnen spreken in ons geval.

Ik onderscheid meestal: hetero's, fysiek-manlijke homo's, fysiek vrouwelijke homo's, transsexuele hetero's, transsexuele homo's, fysiek-manlijke heteronichten (dit zijn de meeste zogenaamde 'aardige mannen', met wie ik bevriend ben), fysiek-vrouwelijke nichten van het manlijke type, zoals ik dus vroeger soms was, hoewel toch ook vaak een fysiek-vrouwelijke moederlijke vrouw (ik ben gek op heel kleine kinderen en zij meestal op mij), bi-, pan- en a-sexuelen en lesbiennes. Het laatste vind ik een vies woord, omdat het volgens mij klinkt naar baby-braaksel, maar gelukkig ben ik zelf dus een homoseksueel-heteroseksuele nicht, zodat het lelijke etiket (waarom moeten die vrouwen nou uitgerekend naar een eiland heten? Homoseksuele mannen heten toch ook niet 'Florentijnen' of 'Oxfordianen'?) gelukkig niet op mij slaat.

Ik hoop dat het allemaal hierdoor veel duidelijker is geworden en anders vraagt u het nog maar eens aan de Nederlandse kardinaal S., want die heeft ervoor geleerd.

4. Dit is een lastige vraag, omdat het antwoord er geheel en al van afhangt wat je onder 'het geluk' verstaat. Als de mens de eerste helft van haar pad, steeds verder van God, heeft afgelegd, en eindelijk weer begint aan de weg terug, of omhoog, of naar binnen, verandert het geluk van kwaliteit.

In de eerste levenshelft, of in de eerste helft van een reeks incarnaties, presenteert het geluk zich meestal als gezondheid, schoonheid en jeugd. Als erotiek, amusement en gezinsvreugde. Als geld, roem, eer en avontuur. Kortom: het geluk doet zich dan voor als het object van de slrevingen van een of meer van de laagste drie chakra's, dat wil zeggen van het streven naar veiligheid, naar lust en naar macht. Daarna begint het geluk zich in andere gedaanten te presenteren. Na de 'gang door het nulpunt' en nadat de vierde chakra, die van het non-dualisme, is geactiveerd, is het opperste geluk dat het intense lijden ophoudt, dat is verbonden met de doodservaring. Verder hoeft er dan even niets meer. Daarna is het geluk: het vermogen, in hoe bescheiden mate dan ook, liefde en wijsheid aan anderen te kunnen schenken.

Het hoogste geluk is, dat de geïndividualiseerde ziel zich weer volstrekt één weet met haar oorsprong: de hervereniging van *Lover* en *Beloved*. Van dit laatste is de aardse erotiek en sexualiteit een beperkte afspiegeling. (*Orgasms are a poor man's mysticism*, schreef Henry Miller.)

Vanaf een op zichzelf al vrij hoog niveau van innerlijke ontwikkeling is er alleen nog maar het intense verlangen naar de *Unio Mystica*, zelfs al zou men ogenschijnlijk aangepast verder leven in de buitenwereld. Deze al het andere wegvagende *longing* beschrijft Irina Tweedie heel mooi in haar spirituele dagboek *Daughter of Fire*.

Tallose mystici hebben in het verleden over dit laatste geluksstreven geschreven, van de middeleeuwse Catalaanse mysticus Raymundus Lullus, tot de auteur van *Floris ende Blanchefloer*, die de vrouw-man-erotiek gebruikt als symbool voor het *mysterium coniunctionis*. Al het andere dat eens begeerlijk scheen, verliest dan iedere bekoring.

Dus als iemand, die zelf vanuit een ander niveau dan het mijne op dat moment het menselijke geluksstreven bekijkt, mij zou vragen of ik geluk het belangrijkste vind, dan moet ik antwoorden: 'Nee.'

Bij wijze van spreken wordt de vraag gesteld door iemand voor wie lustbevrediging nog het opperste geluk is, terwijl ik dan juist op een lager of hoger chakra-niveau functioneer. Maar als je het van buitenaf bekijkt, dan is het antwoord: 'De mens streeft altijd naar geluk. Alleen is het geluk van de mysticus niet dat van degene die haar of zijn ego nog moet vormen en bevestigen.'

Op de vraag kan dus zowel met 'nee' als 'ja' worden geantwoord, al naar gelang je het bekijkt.

3. Voor het alledaagse ego is het leven een strijd, en meestal niet zo'n prettige of gemakkelijke ook. Zelfs bij een ogenschijnlijk erg voorspoedig en succesvol leven ligt de uitslag van de egostrijd vast: de dood. Sommige mensen denken dan nog, dat zij in de herinnering van anderen, in hun kinderen of in hun nagelaten werken zullen voortbestaan, maar dat is een illusie. Zelfs van de schaarse genieën die iedereen kent, kun je toch niet zeggen dat zij als menselijk individu voortbestaan.

Voelen wij ons verbonden met de persoonlijkheid van Homerus, zoals die in de negende eeuw voor Christus was? Het is eenvoudig een kwestie van tijd, en hoe gewoner de mens, hoe korter de tijd. Het ego dat permanent zou willen voortbestaan, dat lust en macht/roem zou willen blijven ervaren, is ten ondergang gedoemd. Het is de eeuwige verliezer in een eeuwige strijd.

Anderen 'geloven in reïncarnatie', maar vergeten dan wel dat dit ego eens en eenmalig is. Als mensen werkelijk iets zouden weten van voorgaande incarnaties, zouden zij kunnen constateren dat het maar een dunne draad is die het ene leven met het andere verbindt. Misschien nog wel dunner dan wat ons nu verbindt met het kind dat wij waren. Ook binnen het leven sterft het ego vele keren. Alle menselijke drukte en gedoe eindigt op het kerkhof. Ga daar maar eens wandelen, en roep dan in gedachten al het gezwog, het lijden, de ruzies, de extases en depressies op die de mensen doormaakten wier lichamen daar begraven liggen. Het is een nuttige meditatieve oefening. Daar ligt het lichaam van de *rücksichtslose* grote zakenmanager, en van de jongen die zijn buurt terroriseerde. Daar ligt het lichaam van de vrouw die met haar schoonheid iedereen inpalmdde en van de moeder die tot het uiterste ging voor haar kinderen. Zoveel tranen, geschreeuw, gelach, vreugdekreten, gekwetste egotrots en gevoede ego-ijdelheid gedurende tien of tachtig jaar. En het einde: stilte en sompige verrotting, of een vlammspel, en dan de vergetelheid.

Ook al verdringen veruit de meeste mensen deze realiteit met hun lawaai en hun gehol, hun geïntrigeer en drukke sociale leven, het is ten dele ook precies het vage bewustzijn van hun sterfelijkheid waarom zij zoveel lawaai en drukte nodig hebben.

Voor het gerealiseerde hoger Ik of Zelf is het leven daarentegen een spel: voorbij angst en onzekerheid, voorbij lust en onlust, voorbij smaad en roem, en voorbij leven en dood. Datgene in ons wat eeuwig en onsterfelijk is, het *Atman* van de Hindoe's, kan niet anders dan hetzij homerisch lachend, hetzij met gedistantieerd mededogen, hetzij onbewogen kijken naar het aardse gekrioel waar zoveel drukte om wordt gemaakt.

Wie vanuit het alledaagse bewustzijn tegen de doorgaans zowel fysiek als psychisch intens lijdende mensheid zou zeggen dat het leven 'een spel' is, begaat een enorme wreedheid en verhoogt daarmee het aardse lijden. Maar inderdaad is vanuit een goddelijk, althans ons alledaagse bewustzijnsniveau te boven gaand perspectief het leven en de gehele gemanifesteerde kosmos *lila* (spel, in het Sanskriet), ook wel 'de dans van Shiva' genaamd. De zin van het zich manifesteren en differentiëren van het onbenoembare Brahman, van het leven en lijden van de wezens van de ons omringende kosmos, is bewustzijnsontwikkeling. En de 'zin' van bewustzijnsontwikkeling is dat die er is. Kortom: het goddelijke in- en uitademen, de wereldronde, maar ook ieders kleine leven: geboren worden, leven, sterven, zijn een manifestatie van de goddelijke scheppings- en vernietigingswil, waarvan wij uiteindelijk een onderdeel zijn.

De laatste benoembare waarheid over dit spel is, dat wij God zijn, die verstoppertje speelt met zichzelf, zoals Alan Watts het eens formuleerde. En een onderdeel van dat spel is de zware strijd die wij allen moeten voeren: met de ongemakken en gevaren van de buitenwereld, met de demonen en depressies van onze binnenwereld en uiteindelijk met ons weerbarstige ego bij de transformatie daarvan tot hoger Ik of Zelf.

1. Niemand die op aarde geïncarneerd is, zelfs de hoogste goeroe niet, is 'volledig bewust' of volledig verlicht, in een andere terminologie. De fysieke verpakking met haar onvermijdelijke beperktheden, de erfelijkheid, de desnoods laatste resten oud karma, terwijl men al geen nieuw karma meer schept, de weerstanden van de buitenwereld, het zijn even zovele beletselen voor *totale* verlichting en verlossing, totale bevrijding, totale bewustwording. Hoezeer mensen ook op verschillende treden van hun innerlijke ontwikkeling kunnen staan, geen enkel aards mens zweeft permanent boven de bovenste trede. Zelfs van zeer grote Meesters kun je incidenteel zeer klein-menselijke, beperkte gedragingen of gevoelens of opvattingen verwachten.

Wat de relatieve mate van bewustheid betreft: binnen één leven begint een mens met een maximum aan vitaliteit en een minimum aan bewustzijn. De vitaliteit transformeert geleidelijk tot bewustzijn. Terwijl een baby nog urenlang met haar/zijn beentjes in de lucht kan liggen spartelen, een klein kind onvermoeibaar kan bewegen, dansen, springen, terwijl de groeikrachten de overhand hebben op de afbraakkrachten, is er meestal nog maar heel weinig bewustzijn. Naarmate de mens meer vitaliteit transformeert tot bewustzijn, verstart en veroudert zij ook. De oudere mens kan, bij een redelijk positieve ontwikkeling, heel wat meer weten van zichzelf, van haar medemensen, van de wereld, dan het onwetende kind. De prijs daarvoor is het verlies van vitaliteit. Hoe ouder de mens, hoe stijver en brozer het lichaam wordt, hoe moeilijker wonden en ziekten genezen, hoe meer de vitaliteit afneemt. In die zin nadert iedereen met de dood het minimum van vitaliteit en het maximum van voor haar of hem op dat moment bereikbaar bewustzijn. Dit is de gewone ontwikkelingsgang van geboorte en jeugd naar ouderdom en dood.

Met mensen die een innerlijke scholingsweg gaan, ligt het iets anders. Sommigen behouden tot op zeer hoge leeftijd een relatieve jeugdigheid en frisheid, hetzij in lichamelijke hetzij in psychische zin, of zelfs beide, terwijl zij toch hun bewustzijn vergroten en verdiepen. Maar dit 'bewustzijn' is ook van een andere aard dan wat wij verwerven door ons steeds meer met de aarde en met onze alledaagse ervaringen en gedachten te verbinden. Het is naar binnen en naar onze stille, eeuwige kern gericht bewustzijn, in plaats van het bewustzijn van de-duizend-dingen, waar wij onze krachten normaal gesproken op richten.

En ten slotte is het ook nog zo dat individuen achtereenvolgens vele bewustzijnsniveaus doorlopen van leven tot leven, op een lange weg omlaag en omhoog, omlaag en omhoog, omlaag en omhoog, *ad infinitum*, totdat dat niet meer hoeft. Ik zal bij wijze van toelichting op wat anders misschien een elitair mens- en wereldbeeld zou kunnen lijken, hier nog eens het tableau van de *paternoster* schetsen, dat ik kreeg toen ik in Davos een lezing van Irina Tweedie mocht bijwonen. Daaraan vooraf gaat dan nog de opmerking dat bijna niemand weet met haar alledaagse ego waar zij zich precies bevindt op haar ontwikkelingsweg. Nog afgezien van de onvermijdelijke incidentele schommelingen in niveau dus, is het het kleine ego in eerste instantie niet gegeven te weten hoever de bewustwording/verlichting precies is gevorderd. En vanuit het allerhoogste perspectief is juist dat kleine ego maar *maya*, illusie, begoocheling, en bevindt alles en iedereen zich permanent in nirvana: een met het Hoogste, een met het Al. Een kort moment van Verlichting, en je weet *that you have been there all the time*, dat de verloren zoon ook de zoon was die altijd thuisbleef en dat hij de Vader was die hem opwachtte na zijn dooltocht.

Nu de paternoster. In het voorjaar van 1983 bezocht ik een bijeenkomst in Davos van de *International Transpersonal Association*. Een van de sprekers daar was Irina Tweedie, door mij al meermalen genoemd in deze brieven. Ik wist absoluut niets van haar, noch van het soefisme waarin zij was getraind. Zij stond achter een lessenaar met haar rug naar een raam, waar doorheen je de Zwitserse bergen in het vroege ochtendlicht kon zien. Tegen de berghelling stegen kleine wolkjes ochtenddauw op, maar even verder daalden zij weer neer, ik neem aan doordat zij dan zwaarder waren geworden door de verzamelde waterdamp of door een of andere luchtstroming. Terwijl Tweedie sprak, gebeurde er iets met mij, hoewel ik mij van de inhoud van haar voordracht toen en de discussie die er op volgde totaal niets herinner.

Ik heb een aantal spiritueel min of meer gevorderde mensen ontmoet in mijn leven (zoals mijn ex-schoonouders; Krishnamurti; Graf Dürckheim). Dat waren altijd bijzondere ervaringen, ongeacht de inhoud van wat deze mensen zeiden, omdat - althans voor degenen die daar gevoelig voor zijn, die op die bepaalde golflengte zitten - iets wordt teweeggebracht wat het gewone verstand verre te boven gaat. In het Sanskriet heet dit *Shakti Pad*: de overdracht van shakti. Vanuit een vergrofte, niet-bewuste herinnering daaraan, willen mensen soms andere mensen die zij bewonderen graag even letterlijk aanraken, respectievelijk door hen aangeraakt worden. Dit varieert van het kussen van de ring van de bisschop tot het opdringen naar de popster of voetbalheld. Omgekeerd raakt de verder gevorderde de anderen soms uit zichzelf even aan: weer vergrofd symbolisch, als de koningin of militaire held of sportheld, die wuift naar het volk of handen geeft aan de mensen op de eerste rij, tot de hoofdmonnik die het passerende volk even met zijn stok aanraakt, tot de stervende die haar of zijn kinderen zegent.

Bij Tweedie was de ervaring van innerlijk geraakt worden zo sterk, dat het concrete tableau van de stijgende en dalende wolkjes zich voor mij transformeerde tot het inzicht dat wij in onze lange, lange ketens van incarnaties ons steeds weer op hogere bochten van de spiraal in opwaartse of dalende lijn kunnen ontwikkelen. Daarbij zag ik dat ieder mens, ongeacht wat haar of zijn concrete maatschappelijke beroep of activiteit is, in essentie de representant is van een van de volgende grondhoudingen, die ik in het Engels zal benoemen, omdat het zo tot mij kwam:

- *artisan*: degene die doet wat zij/hij kan, volgens vaste regels;
- *artist*: degene die het leven op vernieuwende wijze vorm geeft;
- *therapist*: de genezende;
- *teacher*: de onderrichtende;
- *priest*: het kanaal waardoor het goddelijke tot de mensheid komt;
- *sage*: de verstilde wijze, die zelf het goddelijke uitstraalt.

Mensen verhouden zich of overwegend ambachtelijk tot de wereld (dit kan net zo goed gelden voor een jurist als voor een timmerman, voor een kundige leraar als voor een verkoper of huisvrouw), of als kunstenaar, dat wil zeggen dat zij hun gegeven milieu proberen te transformeren in een fraaiere vorm. Dit kan even goed de dominante houding zijn van een officiële kunstenaar als van een accountant. Nogmaals: het heeft bijna niets met het uiterlijke beroep te maken.

Het gaat om de centrale innerlijke attitude van de mens tot haar of zijn binnen- en buitenwereld.

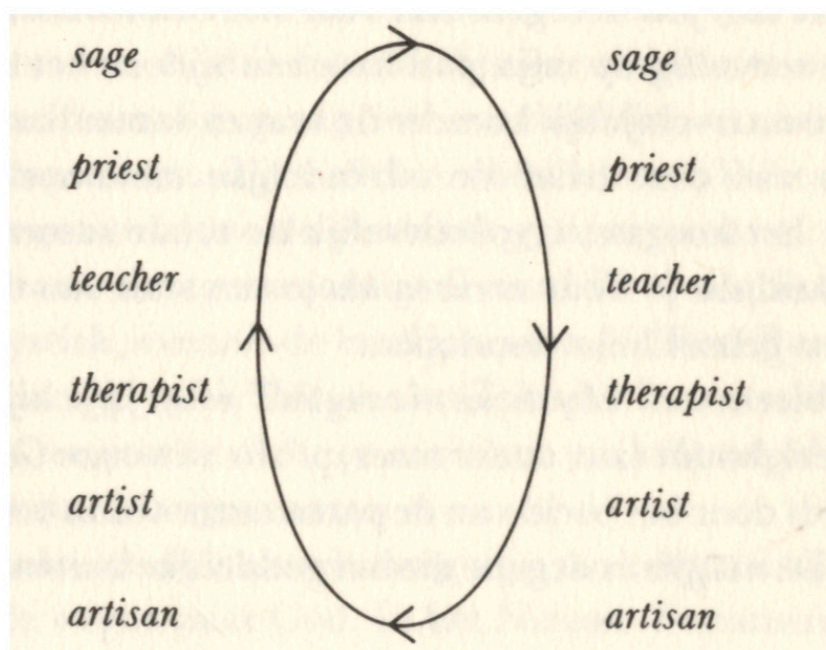
De therapeut is degene die genezend wil zijn voor de lijdende mensheid om haar of hem heen. Dat kan via een concreet therapeutisch beroep, maar ook via een kunstenaarschap in de geest van Vincent van Gogh.

Hierop volgt het innerlijke stadium van de docent: degene die anderen iets wil leren. In zekere zin is de docent het spiegelbeeld van de kunstenaar. De kunstenaar vormt de materie, in de hoop zo de psyche te verrijken. De docent vormt de psyche, in de hoop zo een goede samenleving te helpen voorbereiden.

De priester is, idealiter, een kanaal waar doorheen het goddelijke de mensheid kan bereiken. Dit spiegelt het ambachtelijke niveau, waarop de materie tot vat voor het bovenmateriële wordt gemaakt, door haar systematisch en volgens vaste procedures te ordenen en te bewerken.

De wijze is de haast onzichtbare, die ogenschijnlijk niets speciaals hoeft te doen of te zeggen. Louter door haar of zijn aanwezigheid is de wereld een iets betere plaats dan zij anders zou zijn voor de gekwelde, afgesnoerde, lijdende mensheid. Dit is 'therapie' maar van een bovenmenselijk niveau.

Wat ik nu zag was de volgende paternoster, ofwel eeuwigdurende rondgang:

Kortom je kunt je op een van de zes niveaus bevinden *on the way up*, dan wel *on the way down*. Ogenschijnlijk precies dezelfde basishouding, laten wij zeggen de therapeutische gezindheid van, bij voorbeeld, dr. Elisabeth Kübler-Ross en de lijfarts van de Dalai-Lama (beiden waren ook op deze conferentie aanwezig), kan toch iets geheel anders betekenen. Zoals de meeste westerlingen bevindt iemand als dr. Kübler-Ross zich in een ontwikkeling *on the way up*, mijns inziens. De genoemde lijfarts leek mij, zoals de meeste oosterlingen, in een ontwikkeling *on the way down*.

Je kunt volgens dit model dus nooit op het eerste gezicht beoordelen waar iemand zich bevindt. De een zal, voor de twintigste of honderdste maal, zich in de paternoster bevinden, de ander zal misschien een prille beginner zijn, maar wel op een op dit moment relatief 'hoge' trede van ontwikkeling. Je hebt aldus prille teachers of priests, bij wijze van spreken, en oeroude artists of artisans, die al heel veel ronden achter zich hebben. Ook maakt het verschil of iemand *on the way up* is, bij voorbeeld bezig met een ontwikkeling van het therapeutische naar het *teacher*-niveau, of *on the way down*, dus juist bezig van therapeut qua mentaliteit *artist* te worden.

Sommige mensen zullen voor het doorlopen van een stadium van de paternoster al vele incarnaties nodig hebben, dus dit model geeft meteen een mooi beeld van de buitengewoon langdurige ontwikkelingsprocessen waarin de mensheid is betrokken.*

Beste Chris, ik hoop dat je het niet erg vindt dat ik een gedeelte van de brief aan jou heb gebruikt voor het beantwoorden van vier vragen die toevallig op mijn pad kwamen tijdens het schrijven ervan. Je ziet waarschijnlijk hoezeer de vragen samenhangen met het onderwerp van deze brief: de uiteindelijke metamorfose van het laagste tot het hoogste, respectievelijk de totale samenhang en de totale eenheid die je kunt ervaren als je een stuk van de ontwikkelingsronden geheel hebt doorlopen.

Het probleem van 'Mysticus of magiër?' waar jij je bij tijd en wijle ook mee bezighoudt (zie, onder meer, p. 161 van onze *Gesprekken in de nacht*), wordt door het beeld van de paternoster ook in een ander licht geplaatst. De magiër is degene die het goddelijke buiten zich ervaart en daarmee in contact probeert te komen. Vervolgens zal zij of hij proberen te helpen haar/zijn omgeving tot een betere verblijfplaats te maken voor wezens of krachten van het bovenmenselijke niveau, voor de mensheid, en voor de zijnsrijken 'onder' dat van het menselijke bewustzijn, het dierenrijk, het plantenrijk en het minerale rijk. Typische 'magiërs' vind ik, volgens deze omschrijving, de middeleeuwse alchemisten met hun pogingen de materie te vergeestelijken; de hedendaagse anthroposofen, met hun talloze activiteiten in de buitenwereld op het gebied van landbouw, architectuur, medische zorg, onderwijs en sociale organisatie; een kunstenaar als Vincent van Gogh, die met zijn schilderijen vol macrokosmische symboliek en inspiratie de lijdende mensheid hoopte te 'troosten'; de hoofdpersonen uit de kabbalistische romans van Gustav Meyrink, in het bijzonder uit *Der Golem* en *Das grüne Gesicht*.

Mystici daarentegen zijn het introverte spiegelbeeld van de extraverte magiërs. Zij zoeken de hereniging met het goddelijke in zichzelf en zijn doorgaans veel minder bekommerd om het lot van de aarde en van hun medemensen. Eventueel hopen zij door hun 'uitstraling' een heilzame invloed te hebben op hun omgeving, die daardoor ook weer iets gemakkelijker het mystieke pad zal kunnen gaan. Voorbeelden van mysticisme vind je, onder meer, in het boeddhisme, in het soefisme en in de middeleeuwse christelijke mystiek. Onder de kunstenaars vind ik het moeilijk mystici aan

* *Ergens in de Himalayas is een rots, 1000 meter hoog. Eens in de honderd jaar vliegt een vogel daar langs met een zijden shawl in zijn snavel. Hiermee beroert hij even de rots. Als de rots hierdoor geheel zal zijn afgesleten, is er één seconde van de eeuwigheid voorbij.*

te wijzen. Chagall en Mondriaan lijken mij wel voorbeelden, evenals sommige klassieke componisten. Bij de dichters beschouw ik Rilke als een prototypische mysticus (van de Arabisch-getinte variant). In het Nederlandse proza vertegenwoordigt Gerard Reve nog het meeste de moderne mystiek, evenals de hoofdpersoon William Baston in mijn Burnier-roman uit 1986, *De trein naar Tarascon*. En natuurlijk was Etty Hillesum, ongeacht al haar activiteit en hulpvaardigheid, een mystica van de twintigste eeuw.

De magische en de mystieke weg zijn twee ogenschijnlijk nogal verschillende wegen naar God. In het Nieuwe Testament wordt Jezus, de toekomstige drager van het Christus-wezen (namelijk van zijn doop in de Jordaan tot de kruisiging drie jaar later op Golgotha), dan ook tweevoudig gerepresenteerd. In het Mattheüs-evangelie is hij het Nazareth-kind uit de koninklijke, Davidische lijn, die door Herodes zal worden vervolgd en bij wie de drie wijze, koninklijke Magiërs uit het Oosten hun opwachting komen maken.

In het Lukas-evangelie daarentegen wordt een stamboom gegeven volgens de priesterlijke lijn naar David (niet via diens zoon Salomo, maar via Nathan). Deze Jezus is het nederige kindje in de stal van Bethlehem, aan wie eenvoudige herders hun aanbidding gaan betuigen.

De tweevoudige opmaat tot het Christus-mysterie, de koninklijke en de priesterlijke lijn, de aanbidding van de magiërs en van de herders, het koningskind dat een bedreiging vormt voor Herodes en het kindje in de stal, dat niet eens een huis heeft, indiceert dat mystiek en magie hier zullen samenkomen. Volgens Rudolf Steiner, die bij mijn weten als eerste in het openbaar over het tweevoudige aspect van Jezus heeft gesproken (zie, bij voorbeeld, zijn gebundelde en ook in het Nederlands vertaalde voordrachten over het Lukas-evangelie), wordt de magische esoterische lijn in oorsprong duidelijk zichtbaar bij Zarathustra en de mystieke bij de historische Boeddha. Het zoroastrisme is magisch en dualistisch van karakter, het boeddhisme mystiek en monistisch. In het christendom worden deze stromingen verenigd.

Welnu, gegeven mijn paternostermodel kun je je goed voorstellen dat mensen op de ene trede veel meer mystiek geïntereerd zullen zijn, op een andere trede van hun ontwikkeling eerder magisch. Het is op zichzelf een uitdrukking van een dualistische, 'magische' mentaliteit om te denken dat het onderscheid tussen deze twee houdingen eeuwig en absoluut is. Uiteindelijk bedrijft een mens zowel magie als mystiek uit het verlangen naar her-eniging, alleen is de weg van de eerste 'buitenom' en van de tweede 'binnendoor'. Het ideële eindresultaat is identiek.

Voor moderne, westerse mensen, opgegroeid in de gedesacraliseerde magie van de wetenschap, zoals die zich met name sinds de Renaissance heeft ontwikkeld, is het soms kennelijk moeilijk het onderscheid tussen magie en mystiek te vatten. Alles wat niet overeenkomstig de beperkte canon van de traditionele wetenschapsnormen van zeg honderd jaar geleden verloopt, wordt door hen vaak op de grote hoop der 'mystiek' gegooid, ook als het eigenlijk om een veel meer magisch-esoterische stroming gaat zoals alchemie, kabbalisme, anthroposofie.

Ik geloof dat het enerzijds goed is het psychologische en praktische onderscheid tussen een magisch-esoterische en een mystiek-esoterische ontwikkelingsweg in het oog te houden. Anderzijds vind ik dus dat de tegenstelling magie-mystiek bij het eindpunt van de reis wegvalt. Dat eindpunt

kunnen wij ons tijdens ons aardse bestaan wel voorstellen, wij kunnen er misschien ook wel iets dichterbij komen, het kan echter niet volledig worden bereikt zolang wij aardse mensen zijn, met de onvermijdelijke beperkingen vandien. De hereniging van Atman en Brahman, de oplossing van het Ego in Nirvana, de ervaring van 'Niet Ik, maar Christus in mij' is een asymptotisch proces, lijkt mij. Je komt eventueel steeds dichterbij het doel, maar ten volle kun je het alleen bereiken in een onstoffelijke toestand. Ook de grootste levende Meesters die mij bekend zijn, van Rudolf Steiner tot Krishnamurti, van Moeder Teresa tot Graf Dürckheim, zijn of waren geen volmaakte, onfeilbare mensen. Zij weten en kunnen meer dan de meesten, zij hebben een ongelooflijke uitstraling voor degenen die op hun frequentie zitten, maar zij behouden (eventueel kleine) gebreken, tekortkomingen, blinde vlekken tot het uur van hun dood. De beginner valt vaker en dieper terug dan de gevorderde, die een bijna-permanent verlicht bewustzijn kan handhaven. Maar zoals de priester tegen William Baston zegt, in mijn Burnier-roman *De trein naar Tarascon*: 'De prijs voor het totale weten is de dood.'

In een nog wat andere terminologie: Het *mysterium coniunctionis*, het mysterie van de vereniging of van de hereniging, kan tijdens het aardse leven op tal van manieren worden bereikt en op tal van niveaus worden ervaren. Van fysiek en emotioneel of mentaal, zoals bij een grote liefde of vriendschap, tot intra-psychisch, zoals bij Carl Gustav Jung mijns inziens het geval was, tot spiritueel. Een ononderbroken, absolute ervaring is echter in de aardse zijnstoestand ondenkbaar. Als die er al was, dan zou er geen ego meer zijn om dat te registreren of het ego, voor zover nog intact, zou geen weet kunnen hebben van die toestand.

De ervaring van het *mysterium coniunctionis* is op het psychische niveau soms even als een soort voorbijgaande, kleine doodservaring. Maar zij leidt juist tot het onsterfelijkheidsgevoel: een gevoel van totale veiligheid. Het geheimzinnige is dat deze hoogste ervaring waarover nog, zij het alleen maar vaag aanduidend, iets valt te zeggen in de alledaagse taal, het spiegelbeeld is van de laagste bewustzijnservaring: die van de totale geïsoleerdheid, de kleinheid en bedreigdheid van het separate ego. In de vereenvoudigde, geschematiseerde chakra-psychologie van het hindoeïsme, is de laagste psychische toestand die van eenzaamheid en angst, bedreigdheid en onzekerheid, en bovenal: geïsoleerdheid. Op grond daarvan streven mensen naar wat zij ervaren als 'veiligheid' in de een of andere vorm. Voor de een wordt het gevoel van (op aarde altijd zeer betrekkelijke) veiligheid bevorderd door het bezit van veel geld, voor de ander door een vaste-baan-met-pensioen, voor de derde door veel materiële bezittingen of door hechte familiebanden. Hoe het veiligheidsstreven dat wij allen hebben zich precies uit - eventueel in een verschoven vorm, zoals in verzamelwoede, of in fijn met z'n allen in een massa staan schreeuwen - doet er niet zoveel toe. Het is altijd de uitdrukking van onze 'bestaansangst' om het eens ouderwets-existentialistisch te zeggen. Dit gevoel ontspruit op het niveau van de laagste chakra, het laagste, meest elementaire centrum van psychische energie. En precies polair daaraan is de ervaring dat wij op het niveau van de hoogste chakra kunnen doormaken, incidenteel of bijna-permanent, al naar gelang ons innerlijke ontwikkelingsstadium, namelijk van de totale eenwording met het Al. Op zulke momenten zijn wij voorbij de angst en de eenzaamheid, de afsnoering en de blinde onwetendheid.

Wat wordt nu eigenlijk één met wat kun je je afvragen. Zoals ik al zei: aardse liefde en vriendschap spiegelen het *mysterium coniunctionis* op een beperkt plan. Je voelt je in een grote liefde of in een intieme vriendschap één in fysiek en emotioneel, of in intellectueel of sociaal opzicht. Het ego blijft echter intact. Periodiek voel je je wat minder één, of je krijgt zelfs ruzie of ervaart een verwijdering.

Op het psychische niveau uit het *mysterium coniunctionis* zich als het heel worden van de gefragmenteerde psyche. De geblokkeerde complexen in het onbewuste worden 'verlost', een maximum aan spontane integratie vervangt het conflictueuze spel der multiple persoonlijkheden die wij allen bij nader inzien zijn, bewuste en onbewuste krachten gaan een alchemistisch huwelijk aan in plaats van een mutuele strijd op leven en dood te voeren, zoals in de moderne mensheid gebruikelijk is. Je zou, vanuit dit gezichtspunt, kunnen zeggen dat alle uiterlijke vormen van strijd (van de strijd tussen de sexen en de klassenstrijd tot burgeroorlogen en de oorlogen tussen volkeren, van racistische en 'godsdienstige' strijd, terreur en guerrilla tot de agressie tegen het milieu) concrete projecties zijn van een strijd die eigenlijk in ons innerlijk gaande is. Zolang wij die innerlijke strijd niet onder ogen willen, kunnen of durven zien, zal er oorlog zijn op aarde. Pubers zullen zich in *gangs* of supporterclubs verenigen, die andere groepen en horden met veel vertoon van geweld bevechten. Volwassenen zullen op rabiate wijze voor het één en tegen het ander zijn. Bij wijze van spreken: voor Rusland en tegen Amerika of vice versa; voor het katholicisme en tegen het protestantisme of vice versa; voor de exoterische wetenschap en tegen de kunst of de religie en vice versa.

Ik bedoel niet te zeggen dat er op deze punten niets valt te kiezen. Het gaat erom hóe mensen voor het een en tegen het ander zijn. Als dat erg eenzijdig, heftig en absoluut is, kun je er veelal van verzekerd zijn dat er een (onbewuste) psychische projectie achter zit, van onverwerkte, niet in het bewustzijn toegelaten problemen met een van beide ouders, tot angst voor het onbewuste als zodanig. De angst en verachting van vele mannen ten opzichte van vrouwen is een voorbeeld van het laatste. Niet omdat vrouwen het onbewuste zouden zijn, maar omdat zij 'archetypisch' behoren tot het rijk van de Moeder, de onbewuste wereld waaruit wij ontwaakten. Dit terzijde.

Op het spirituele niveau wordt het ego van zijn zelfbegoocheling verlost. Hoe vreselijk en hoe kwellend, hoe eenzaam en gevaarlijk het aardse leven ook moge schijnen, het is uiteindelijk de egodroom waarin wij zijn bevangen, die maakt dat wij lijden. Een voorchristelijke, oosterse gedachte is, dat door transformatie van de drie laagste chakra-energieën tot de drie hoogste - de metamorfose van machtsstreven tot liefde, van lust tot wijsheid en van het angstige veiligheidsstreven tot het *mysterium coniunctionis*, en dit alles via de doorgang door de middelste chakra van de non-dualiteitservaring* - het individualiteitsbeleven verdwijnt en de afgesnoerde mens weer opgaat in het Al. Bij degene die gewoon voortdrijft van geboorte naar dood, enkele tientallen jaren later, gebeurt dit alles tot op zekere hoogte en vanzelf, maar met weinig bewustzijn. Bij degene die het meditatief-esoterische pad gaat en derhalve een versnelde ontwikkeling doormaakt, verloopt het proces met meer bewustzijn, intenser en met meer profijt voor de betrokkene en haar of zijn omgeving.

* *Die before you die, then you do not have to die.*

In de westerse, christelijk-esoterische visie lost de individualiteitservaring echter niet geheel en al op. Het Christus-mysterie is nu juist dat onze ego's in potentie 'verlost' zijn van *maya*, van blindheid, geketendheid en zelfbegoocheling. Ook in onze ego's leeft een vonk van het hoogste goddelijke beginsel. Als wij daarmee in contact kunnen komen, weten wij dat wij niet langer ons alledaagse ik zijn, maar 'Christus-in-mij' en behoeven wij onze individualiteitservaring dus niet totaal op te geven bij de hereniging met het goddelijke in ons en in de ons omringende kosmos.

© Erven Andreas Burnier